

УДК 811.111'373.21(477.74)

DOI 10.18524/2410–3373.2023.26.295006

Святослав ВЕРБИЧ*Інститут української мови НАН
України, м. Київ, Україна***Sviatoslav VERBYCH***Ukrainian Language Institute
of the National Academy of Sciences
of Ukraine, Kyiv, Ukraine*

**ТИРА — БІЛГОРОД —
АСПРОКАСТРО...:
ЕТНІЧНА ІСТОРІЯ
РЕГІОНУ, ВІДОБРАЖЕНА
У ВАРІАНТНИХ НАЗВАХ
МІСТА**

**TIRA — BILGOROD —
ASPROKASTRO...: ETHNIC
HISTORY OF THE REGION,
REFLECTED IN VARIANT
CITY NAMES**

ABSTRACT

Introduction. The article offers a historical-linguistic analysis of all known historical variants of the modern oikonym Belgorod-Dniestrovskiyi of the Odesa region: Tira, Belgorod, Aspron, Akja Kermen, Asprokastro, Chetatya Albe, Moncastro, Mavrocastro, Albi Kastri, Akkerman. The connection of each name with the corresponding period of the ethnic history of this region is traced — ancient Greek, East Slavic (ancient Ukrainian), Turkic (Tatar), modern Greek, Moldavian (East Romansh), Venetian-Genoese, Turkish, Russian.

Purpose. The author carried out a structural-semantic and etymological analysis of the creative bases of the historical variants of the modern oikonym Belgorod-Dniestrovskiyi of Odesa region: Tira, Belgorod, Aspron, Akdja Kermen, Asprokastro, Chetatya Albe, Moncastro, Maokastro, Mavrocastro, Albi Kastri, Akkerman. And also traced the connection of the internal form of the specified names with the corresponding stages of the ethnic history of the studied region.

Object of study. Historical variants of the modern oikonym Bilhorod-Dniestrovskiyi: Tyra (Tyra), Вѣлѣгородъ, Aspron (Ἀσπρον), Akja Kermen, Asprokastro, Chetatya Albe, Moncastro (Monchastro), Maocastro (Maocastro), Mavrocastro (Maurocastri), Albi Castri (Albi Castri), Akkerman (Акѣ-Кермень, Akierman).

Research methods. Methods of analysis of historical variants of the oikonym Bilhorod-Dniestrovskiyi: the descriptive method: the word-forming structure of the given variants is described; the comparative-historical method, by means of which the creative bases of the specified names within the related Indo-European languages are characterized; the comparative method: a systematic comparison of genetically Indo-European names (Greek, Latin, Eastern Romansh, Slavic) with their geneti-

cally Turkic (Tatar and Turkish) counterparts; the method of etymological analysis: the etymons of the corresponding oikonymous variants are determined.

Research results. The connection between the oldest name of Bilhorod-Dnistrovskiy — *Tira* and the corresponding archaic name Dniester has been established. The author assumes its evolution from the Pre-Iranian (Indo-Aryan) form *tīvrā*, and substantiates (with the involvement of a wide range of related names) the Proto-Slavic archaic of the ancient Ukrainian name Bilhorod' Бѣльгородъ. Therefore, most of the other variants were formed as corresponding semantic loans (Tatar, Modern Greek, Moldavian (Eastern Romansh), Turkish) of the ancient Slavic name Бѣльгородъ.

Conclusions. The historical-linguistic analysis of the historical variant names of the modern oikonym Bilhorod-Dnistrovskiy — *Tira*, Бѣльгородъ, *Aspron*, *Akja Kermen*, *Asprokastro*, *Chetatya Albe*, *Moncastro*, *Maokastro*, *Mavrocastro*, *Albi Castri*, *Akkerman* — proves the connection between the linguistic history of the analyzed variant names and the corresponding ethnic history of the studied region.

Keywords: *hydronym, etymology, oikonym, oikonym variants, semantic loan.*

ВСТУП

На топонімній карті України сучасний ойконім *Білгород-Дністровський* посідає особливе місце як назва міста, яке завдяки своєму вдалому розташуванню — на березі Дністровського лиману Чорного моря — й соціально-політичній ролі в суспільно-політичному житті Північного Надчорномор'я античних і середньовічних часів — давньогрецьке місто-держава, опорний пункт Римської імперії, південний форпост давньоукраїнських племен тиверців і уличів Раннього Середньовіччя, важливий центр міжнародної торгівлі Пізнього Середньовіччя, турецька фортеця — вписало надзвичайно цікаву сторінку в етнічну й політичну історію цього краю різних часів. Одним із її джерел є численні варіантні назви цього міста, зафіксовані в різноманітних текстах. Спеціальне дослідження цих онімів дає змогу з'ясувати важливу мовно-історичну інформацію, що тісно пов'язана з відповідною етнічною картиною в зазначеному регіоні окреслених періодів.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Здійснити структурно-семантичний та етимологічний аналіз твірних основ історичних варіантів сучасного ойконіма *Білгород-Дністровський*: *Tira*, Бѣльгородъ, *Aspron*, *Akджа Кермен*, *Аспрокастро*, *Четатя Албе*, *Монкастро*, *Маокастро*, *Маврокастро*, *Албі Кастрі*, *Ак-*

керман. Простежити зв'язок внутрішньої форми вказаних назв із відповідними етапами етнічної історії досліджуваного регіону.

ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ

Історичні варіанти сучасного ойконіма *Білгород-Дністровський*: *Tira* (*Tyra*), *Бѣльгородѣ*, *Аспрон* (*Ἄσπρον*), *Акджа Кермен*, *Аспрокастро*, *Четатя Албе*, *Монкастро* (*Monchastro*), *Маокастро* (*Maocastro*), *Маврокастро* (*Maurocastrī*), *Албі Кастри* (*Albi Castrī*), *Аккерман* (*Акъ-Керменъ*, *Akierman*).

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для аналізу зазначених історичних варіантів ойконіма *Білгород-Дністровський* застосовано описовий метод (описано словотвірну структуру наведених варіантів); порівняльно-історичний метод, за допомогою якого схарактеризовано твірні основи вказаних назв у межах споріднених індоєвропейських мов; зіставний метод (здійснено системне порівняння генетично індоєвропейських назв (грецьких, латинських, східнороманських, слов'янських) із їхніми генетично тюркськими (татарськими і турецькими) відповідниками); прийом етимологічного аналізу (визначено етимони відповідних ойконімних варіантів).

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Згідно з доступними джерелами, у доісторичні часи на території сучасного *Білгорода-Дністровського* було давньогрецьке місто-держава *Tira*. Принагідно нагадаємо, що освоєння давніми греками морського узбережжя між Дністром і Тилігулом тривало впродовж VI–V ст. до н. е. (Редина, 2013: 571). Із праці античного географа Псевдо-Скимна дізнаємося, що «річка *Tira* глибока... На ній розташоване однойменне місто *Tira*, засноване мілетянами» (Самойлова, 2013: 453): VI ст. до н. е. — давньогрецька колонія *Tira* (Кушнір, 1992: 98–99), IV ст. до н. е. — *TYRA*, *Tyra* (Самойлова, 2013: 453). Отже, місто *Tiru* заснували вихідці з давньогрецького Мілету, одного з повідних полісів Іонії — області в центральній частині західного узбережжя Малої Азії.

Дослідники вважають, що ойконім *Tira* вторинний до гідроніма *Tiras* (гр. *Τύρασ*) — Дністер (Стрижак, 1988: 142). В основі назви *Turas* (*Τύρησ* — V ст. до н. е.; *Τύρασ* — I ст. до н. е. — II ст. н. е.; СГУ: 173–174) етимологи вбачають іранський апелятив *tūras* 'швидкий, прудкий' (Фасмер, I: 519), що вказував на характер течії цієї річки. Це означає, що назва *Tiras* постала в іранський період історії Пів-

нічного Надчорномор'я. В історичних джерелах Дністер позначали також і назвою *Tipa* (Стрижак, 1969: 52; Самойлова, 2013: 453). Цілком імовірно, що *Tipa* — це доіранська, арійська, назва Дністра. На таке припущення наштовхує порівняння гідроніма *Tipa* з д.-інд. *tīvrā* 'гострий, загострений', 'суворий', 'запальний', 'сильний', 'поганий' (Кочергіна, 1987: 244), 'швидкий, різкий' (Шапошников, 2012: 374), індо-іран. *tīvrás* 'т. с.' (Фасмер, IV: 55), пор. ще д.-інд. гідронім *Tīvrā* (Фасмер, IV: 55). Якщо таке порівняння правильне, то форма *Tipa* постала внаслідок спрощення первісної назви **Tīvpa*. На підтвердження версії про арійську природу гідроніма *Tipa* вказують і свідчення давньої історії, відповідно до яких первісною територією проживання індоаріїв було Північне Надчорномор'я (СС: 99).

Місто *Tipa* було відоме і в римський період історії досліджуваного регіону як один із опорних пунктів римлян у Північно-Західному Надчорномор'ї. У 2-й пол. III ст. н. е. *Tipa* ввійшла до складу поліетнічної держави готів. Місто в IV ст. н. е. розгромили войовничі гуни (Сон, 1993: 4). Відтоді територію міста довго не забудовували (Кравченко, 1986: 4), що, очевидно, й зумовило вихід із ужитку назви *Tipa*.

Нова доба в історії сучасного *Білгорода-Дністровського* починається в ранньослов'янський період цього регіону. Так, уже на поч. X ст. письмові джерела фіксують назву *Белгород* (Кушнір, 1992: 98–99). Історики вважають, що нове місто заснували представники східнослов'янських (давньоукраїнських) племен уличів і тиверців у VIII–IX ст. (Верменич, 2010: 7; ЕІУ, 1: 275). Більше підстав, здається, пов'язувати слов'янську історію міста *Білгорода* все-таки з тиверцями, адже, згідно з «Повістю минулих літ», «тиверци сѣдаху бо по Днѣстру. оли до морѧ» (Хабургаев, 1979: 170–171). Тобто тиверці в IX ст. мешкали між Нижнім Дністром, Прутом і Дунаєм, доходячи аж до Чорного моря — на схід від Дністровського лиману (ЕУ, 8: 3196; Россия: 457). Дослідники стверджують, що племінні поселення тиверців на берегах Нижнього Дністра, зокрема і на території суміжної Молдови, з'являються, починаючи із VI ст. (Ткачук, 2014: 14), тобто після розпаду праслов'янської мовно-етнічної єдності. Щодо уличів, то, за повідомленням слов'янських літописних, а також візантійських джерел, у VIII–IX ст. вони мешкали між Дніпром і Південним Бугом і лише наприкінці IX — у 1-й пол. X ст. внаслідок воєнних дій із київськими князями уличі перемістилися в Буго-Дністровське межиріч-

ча. Тож, припускають історики, якісь групи уличів, проживаючи на захід від Дністра, могли співіснувати з тиверцями (ЕІУ, 10: 223–224).

Етимологія ойконіма *Білгород* *Бѣльгородѣ* прозора. Перед нами — назва-комполіт із препозитивним компонентом *білий* 'бѣльш' і пост-позитивним — *город* д.-рус. *городѣ* 'фортеця; місто; мур' (ЕСУМ, 1: 571): 'білий (гарний, красивий) город' (ЕСЛГНПР: 27–28). Зауважимо, що подібні ойконіми відзначені і в інших регіонах України та Славії загалом: іст. *Бѣльгородѣ* — місто в Київській землі (сучасне село *Білогородка* в Бучанському р-ні Київської обл.; ЕСЛГНПР: 27–28), пол. *Białogard* — середньовічне місто на Помор'ї, серб. *Београд* (суч. *Белград*), хорв. *Belgrad* (XV ст.), чеськ. *Bělohrad* (1603 р.), а також *Belogradum* — слов'янський ойконім в Албанії (XI–XIV ст.) (ЕССЯ, 2: 78; SP, 1: 233–244). Наведені назви, відзначені в різних регіонах слов'янського ареалу, ілюструють давню слов'янську топонімну модель і праслов'янську архаїку самої назви *Бѣльгородѣ*, що дало підстави етимологам реконструювати як праапелятив **bĕlgordъ* (ЕССЯ, 2: 78), так і пратопонім **Bĕlogordъ*: **Bĕlъ gordъ* (SP, 1: 233–244).

У X ст. нинішній *Білгород-Дністровський* був відомий і візантійцям, щоправда як *Аспрон* (новогр. 'Аспров) (Богуславський, 2013: 758). З погляду походження *Аспрон* — грецька назва, мотивована новогр. прикметником 'аспро[v] 'білий' (НРС: 146). Це дає підстави вважати, що грецька назва міста — неповна семантична калька його слов'янської назви. У пізніших джерелах (XIV ст.) трапляється також варіант *Аспрокастро* (Богуславський, 2013: 759), комполіт за будовою. Перший складник цієї назви мотивований уже згаданим новогр. 'аспро[v] 'білий', а другий — новогр. к'Астро[v] 'фортечна стіна; міська стіна', 'фортеця, замок' (НРС: 420). Отже, гр. *Аспрокастро* — семантичний дублет слов'янського *Бѣльгородѣ*.

Історичні джерела XIII ст. фіксують складену назву *Акджа Кермен* (Богуславський, 2013: 759). Її виникнення пов'язане з тюрксько-монгольським періодом історії цього краю. Історики зазначають, що в XIII ст. простори між Дніпром, Південним Бугом і Дністром увійшли до складу Золотої Орди (Войтов, 2012: 4), а місто *Білгород*, що сформувалося як торговельний центр у домонгольські часи, стало одним із розвинених торговельно-ремісничих і адміністративних осередків західної околиці монгольської держави (Паламарчук, 2008: 79). Етимологія ойконіма *Акджа Кермен* прозора. В основі цієї назви — тюрк.

aqza 'білуватий, білястий' і *kermen* 'фортеця' (Бушаков, 2003: 79, 110). Отже, як бачимо, внутрішня форма цієї назви також відповідає семантиці складників слов'янського ойконіма *Бѣльгородъ* і гр. *Аспрокастро*. Складно, однак, достеменно стверджувати, яка саме із цих назв — слов'янська чи грецька — слугувала прототипом для тюрк. варіанта *Аджа Кермен*. Цілком можливо, що таким зразком для тюркського ойконіма була якраз грецька назва, адже, як зауважує С. В. Паламарчук, онімний варіант *Акджа Кермен* відзначають арабські автори (Паламарчук, 2008: 79), які в цей період більше контактували з грецьким світом, аніж зі східнослов'янським (староукраїнським).

У 70–80-х роках XIV ст. ординці втрачають свій вплив у досліджуваному регіоні й відходять за Дністер (Паламарчук, 2008: 79). Із 1386 р. *Білгород* та його околиці входять до складу Молдавського князівства (там само: 80). Саме в молдавський період на межі XIV–XV ст. було збудовано нинішню Білгород-Дністровську фортецю. Місто на ту пору отримало назву *Четате Албе* (Кравченко, 1986: 3; ІМСОд.: 285–287) 'сх.-роман. *cetâte* 'фортеця, цитадель, місто' і *alb* 'білий' (РУС: 23, 78). Важливо, проте, зауважити, що в молдавський період історії *Білгорода* побутувала і його власне слов'янська назва, про що промовисто свідчать записи в тогочасних документах: 1395 р. — w *Bialogrodzie* (СМЛ: 106), 1408 р. — ou *бѣломъ городѣ* (ССУМ, 1: 95), 1420 р. — *Balogrod* (Паламарчук, 2008: 96). Кириличні словоформи можна пояснити тим, що в XIV–XVIII ст. староукраїнська літературна мова була поширена не лише на теренах тодішньої України, але й частково на прилеглих землях, зокрема в Молдавії (теперішня Молдова. — С. В.) (Русанівський, 2004: 641). Щодо східнороманської назви *Четате (Четатя) Албе*, то її якийсь час уживали історики також у XIX ст. (Паламарчук, 2008: 104). Крім цього, вона стала панівною в період входження цього регіону до складу Румунії в 1918–1940 рр.: *Cetatea Albă* (ЕУ, 1: 128).

У XV ст. історичні джерела фіксують низку нових назв для міста *Білгорода*: 1421 р. — *Manchastro*, 1435 р. — *Maurocastri*, 1463 р. — *Monchastro*, 1468 р. — *Maocastro* (Паламарчук, 2008: 50, 98, 99, 100). Усі ці варіантні назви пов'язані з венеційсько-генуезьким періодом в історії *Білгорода*. За свідченням істориків, Венеційська та Генуезька республіки протягом XIII–XV ст. посідали провідне становище в торгівлі з іншими країнами Європи та Сходу. Так, документи засвідчу-

ють, що в 60-х роках XIV й у XV ст. в *Білгороді* (*Маокастро*) проживали італійські купці (Кравченко, 1986: 11; Паламарчук, 2008: 100). Згадано також про зв'язок тодішнього правителя *Білгорода* з республікою Сан-Марко (інша назва Венеційської республіки. — С. В.) (Паламарчук, 2008: 98). Отже, історичні відомості вказують на італійське походження назв *Маокастро*, *Маврокастро* і *Монкастро*, що й підтверджує їх етимологічний аналіз. За будовою, це складні утворення зі спільним другим компонентом *-кастро*, що (через посередництво італійської мови) сягає лат. *castrum* 'форт, невелика фортеця' (ЛРС: 144). Щодо перших складників *Мао-*, *Мавро-* і *Мон-*, то вони також мають етимологічний зв'язок із лексикою італійської (латинської) мови. Семантику компонента *Мао-* (*Маокастро*) допомагає з'ясувати староіталійська назва Чорного моря *mar Mao* (Паламарчук, 2008: 70). На думку С. В. Паламарчук, *Маокастро* — це 'чорноморський' (Паламарчук, 2008: 70), тобто 'чорноморський замок / чорноморська фортеця'. На мою думку, така версія тлумачення компонента *Мао-* малоймовірна. З наведеного вище контексту (*mar Mao*) зрозуміло, що *Мао* — 'чорний', а *mar* — 'море'. Відповідно значення 'чорноморський замок' могла б позначати назва на зразок **Maomarcastro*. У нашому ж випадку складник *Мао*, найімовірніше, відображає фонетично вторинну форму від *Mauro* 'чорний'. Тому цілісну семантику назви *Маокастро* (*Maocastro*) доцільніше відновлювати як 'чорний замок (фортеця)' (див. далі *Маврокастро*). Внутрішню форму компонента *Мавро-* (*Маврокастро*) з'ясовуємо на основі італ. *tauro* 'мавр' (ИРС: 504) 'цаірос 'чорний' (НРС: 500), тобто *Маврокастро* — 'чорний замок / чорна фортеця'. Найімовірніше, цю назву було перенесено на місто *Білгород* із суміжного *Чорногорода* (*Czarnygrad*, 1432 р.; *Czarnygrad*, 1469 р.; Михайловський, 2021: 324) — місто на р. Дністер, що було навпроти *Білгорода* й згодом увійшло до його складу (Михайловський, 2021: 324).

Компонент *Мон-* (*Монкастро*), на мою думку, можна кваліфікувати як фонетично вторинну форму до **Монт-* і пов'язувати з італ. *monte* 'гора, підвищення' (ИРС: 524) 'лат. *mons, montis* 'гора; гори' (ЛРС: 561). Якщо таке припущення правильне, то *Монкастро* — 'замок (фортеця) на горі'. Підтверджує таку етимологію топографія *Білгорода*: найдавніша частина міста розташована на скелястому підвищенні (Кравченко, 1986: 3).

Варто зауважити, що в XV ст., крім згаданих варіантів *Маокастро*, *Маврокастро* і *Монкастро*, на позначення *Білгорода* функціонувала ще одна назва — *Албі Кастри* / *Албо Кастро*: 1455 р. — *Albi Castri*, 1469, 1471 рр. — *Albo Castro* (Паламарчук, 2008: 99, 101). Це складена назва, утворена поєднанням компонентів — препозитивного *Албі* / *Албо*, мотивованого сх.-роман. *alb* 'білий', пор. румун. *alb* 'білий' (РУС: 23), і постпозитивного *-кастри* / *-кастро* 'форт, невелика фортеця' (див. вище), тобто *Албі Кастри* / *Албо Кастро* — 'біла фортеця'. З огляду на значення складників цієї назви її можна вважати східнороманською калькою слов'янського *Білгорода*. Прикметно, що документи того часу латинською графікою фіксують і давню (слов'янську) назву цього міста: 1420 р. — *Balohrad*, 1421 р. — *Bellegrad* (Паламарчук, 2008: 50, 96).

З кінця XV ст. починається нова сторінка в історії *Білгорода-Дністровського*, пов'язана із завоюванням цього важливого торговельного центру в Північному Надчорномор'ї турками-османами. Це відбулося в 1484 р., коли місто захопили війська турецького султана Баязида II (Паламарчук, 2008: 89; ЕУ 1: 276). Саме із цього періоду в історичних документах з'являється нова назва *Білгорода* — *Акерман* / *Аккермен*: 1503 р. — *Акѡ-Кермень* (Россия: 483), 1557–1558 рр. — *Bialogrod* (to iest *Akierman*) (Жерела, VIII: 31), 1648 р. — *Akierman* або *Biellogrod* (Середа, 2015: 147), 1769 р. — *Akertmann* (ТГ). За будовою це назва-комполит, утворена складанням двох генетично тюркських лексем: тур. *ak* 'білий' і *kermen* 'фортеця' (ТРС: 35, 534; Бушаков, 2003: 110). Як демонструє значення обох складників цієї назви, *Акерман*, як і попередні італ. та молд. варіантні ойконіми, становлять семантичну кальку слов'янської назви *Білгород* 'Більгородь'. Турецьке панування над *Білгородом* і суміжною територією Молдавського князівства тривало до 2-ї пол. XVIII ст., коли внаслідок російсько-турецької війни 1787–1792 рр. російські війська в 1789 р. штурмом узяли *Акерман*. А згідно з Бухарестським мирним договором між Російською та Османською імперіями 1812 р., Росія остаточно утвердилася в Дністерсько-Прутському межиріччі. З 1812 р. місто змінило турецьку назву *Акерман* (*Аккерман*) на російську *Белгород* (ІМСОд.: 285–287; Сапожников, 1999: 25). Чергова зміна назви міста на *Четатя Албе* (румун. *Cetatea Albă*) відбулася в 1918–1940 рр., коли землі Бессарабії, зокрема *Білгород*, увійшли до складу Румунії (ЕУ 1: 128). І вже після звільнення України від окупантів під час Другої світової

війни в 1944 р. місту повернуто його історичну давньоукраїнську назву *Білгород* із доданим означенням *Дністровський* (на той час Ізмаїльська обл.; АТП 1946: 882).

ВИСНОВКИ

Структурно-семантичний та етимологічний аналіз варіантних назв міста *Білгорода-Дністровського* дав змогу простежити історію цього давнього населеного пункту, відображену у відповідних ойконімах, і вможливив такі висновки:

1. Найдавніша, документально підтверджена назва міста — *Tira* (*Tupa*), яку дослідники переважно пов'язують із гідронімом *Turas* (Турас) — іранською назвою Дністра. Однак наявність варіанта *Tupa* дає підстави кваліфікувати його як доіранську, індоарійську назву Дністра й виводити її з д.-інд. *tīvrā* ' **tira*.

2. Східнослов'янську назву *Білгород* ' *Бѣльгородъ*, пов'язану з давньоукраїнськими племенами *тиверцями* й *уличами*, утворено на основі праслов'янської форми **bělgordъ*: **Běľ gordъ*. Така лінгвістична характеристика вможливує розгляд цього українського ойконіма в системі однотипних архаїчних назв інших слов'янських регіонів. Водночас другий складник цієї назви *-город* ' **gordъ* переконливо свідчить про те, що становлення міста починалося з укріплення — *города*.

3. Наступні назви міста *Білгорода* — гр. *Аспрокастро*, тюрк. (тат.) *Акджа Кермен*, молд. *Четатя Албе*, сх.-роман. *Albi Castrī (Albo Castro)*, тур. *Akkerman (Akkermen)* — становлять семантичні кальки давньоукраїнської назви *Бѣльгородъ*.

4. Окремішнє місце серед варіантних назв міста *Білгорода* посідають назви *Маокастро*, *Маврокастро* і *Монкастро*, пов'язані з венеційсько-генуезьким періодом історії *Білгорода*, оскільки їхні перші складники не відображають значення 'білий'. Етимологічний аналіз цих компонентів указує на іншу семантику: *Мао* — спрощена форма від італ. *tauro* ' гр. μαύρος 'чорний'; *Мавро*- італ. *tauro* ' гр. μαύρος; *Мон*- італ. *monte* 'гора, підвищення' ' лат. *mons, montis* 'гора; гори'. Виникнення варіантів *Маокастро* і *Маврокастро*, найімовірніше, пов'язане з колишнім топонімом *Чорногород* — назвою суміжного з *Білгородом* міста, що згодом, очевидно, ввійшло до його складу.

5. Огляд історичних праць із зафіксованими варіантними назвами сучасного *Білгорода-Дністровського* засвідчує найбільшу стійкість саме давньої східнослов'янської (давньоукраїнської) назви цього по-

селення, яка навіть у неслов'янський період його історії потрапляла на сторінки історичних джерел паралельно з іншими варіантами.

ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Історико-лінгвістичний аналіз ойконіма *Білгород-Дністровський* та його варіантів розкриває перспективи аналогічного дослідження інших назв на Одещині з давньою історією, зокрема *Ізмаїл (Сміл, Сумил, Синил, Ізмаїл, Тучков), Кілія (Лікостомон, Келі, Кілі), Одеса (Качибей, Качубей, Гаджибей)*.

ЛІТЕРАТУРА, ДЖЕРЕЛА

- АТП (1947). Українська РСР. Адміністративно-територіальний поділ на 1 вересня 1946 року. Видання перше. Київ : Укрполітвидав.
- Богуславский, Г. С. (2013). Белгород — Акджа Керман — Аспрокастро (очерк истории и археологии средневекового города). *Древние культуры Северо-Западного Причерноморья (к 95-летию Национальной академии наук Украины)* / отв. ред. И. В. Бруяко, Т. А. Самойлова. Одесса : СМІЛ. С. 757–791.
- Бушаков, В. (2003). Лексичний склад історичної топонімії Криму. Київ : Ін-т сходознавства ім. А. Ю. Кримського.
- Верменич, Я., Дмитрук, В. І., Архипова, С. І. (2010). Міська історія України: проблеми початкового датування : науково-довідкове видання. Київ : Ін-т історії України НАН України.
- Войтов, А. Н. (2012). Богополь — Ольвиополь — Голта. Век XVII—XVIII. Летопись хронологическая : историко-краеведческий очерк. Первомайск ; Николаев : Самойлов.
- ЕІУ (2003–2019). Енциклопедія історії України / голова редкол. В. А. Смолій. Київ : Наукова думка. Т. 1–10.
- ЕСЛГНПР (1985). Етимологічний словник літописних географічних назв Південної Русі / відп. ред. О. С. Стрижак. Київ : Наукова думка.
- ЕСУМ (1982–2012). Етимологічний словник української мови : у 7 т. / за ред. О. С. Мельничука. Київ : Наукова думка. Т. 1–6.
- ЕУ (1993–2003). Енциклопедія українознавства. Перевидання в Україні / гол. ред. В. Кубійович. Львів : Наукове т-во ім. Тараса Шевченка у Львові. Т. 1–11.
- Жерела (1895–1924). Жерела до історії України-Руси. Львів : У друкарні наукового товариства імені Шевченка. Т. I–XI.
- ИРС (1963). Итальянско-русский словарь / Н. А. Скворцова, Б. Н. Майзель. Москва : Гос. изд-во иностр. и нац. словарей.
- ІМСОд (1969). Історія міст і сіл Української РСР : у 26 т. Одеська область. Київ : Гол. ред. УРЕ АН УРСР.

- Кочергина, В. А. (1987). Санскритско-русский словарь. Изд. 2-е, испр. и до-полн. Москва : Русский язык.
- Кравченко, А. А. (1986). Средневековый Белгород на Днестре (конец XIII – XIV в.). Киев : Наукова думка.
- Кушнир, В. Г. (1992). Из топонимики Одесской области. *Историческое кра-еведение Одесщины* : сб. материалов / отв. ред. А. Д. Бачинский. Одесса : Гермес. Вып. 1. С. 98–102.
- ЛРС (1949). Латинско-русский словарь / И. Х. Дворецкий, Д. Н. Корольков. Москва : Гос. изд-во иностр. и национ. словарей.
- Михайловський, В. (2021). Історія, мова, географія: топоніми середньовічно-го Поділля. Київ : Темпора.
- НРС (1980). Новогреческо-русский словарь / Хориков И. П., Малев М. Г. Мо-сква : Русский язык.
- Паламарчук, С. В. (2008). Забытая земля: историческая область Бессарабия. Одесса : Астропринт.
- Редина, Е. Ф. (2013). Поселения Одесского залива. *Древние культуры Северо-За-падного Причерноморья (К 95-летию Национальной академии наук Украины)* / отв. ред. И. В. Бруяко, Т. А. Самойлова. Одесса : СМІЛ. С. 571–583.
- Россия (2011). Россия. Полное географическое описание нашего Отече-ства. Т. 14 : Новороссия и Крым. Природа. Население. Замечательные населенные места и местности / под ред. В. П. Семенова-Тянь-Шанского. Репринтное изд. Харьков : Сага.
- РУС (1963). Румунсько-український словник / Red. Gh. Cocotailo. Бухарест : Учительсько-педагогічне вид-во.
- Русанівський, В. М. (2004). Староукраїнська літературна мова. *Українська мова* : енциклопедія. Вид. 2-ге, випр. і доповн. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана.
- Самойлова, Т. Л. (2013). Тира. *Древние культуры Северо-Западного Причер-номорья (К 95-летию Национальной академии наук Украины)* / отв. ред. И. В. Бруяко, Т. А. Самойлова. Одесса : СМІЛ. С. 450–492.
- Сапожников, І. В. (1999). Хаджибей та Північне Причорномор'я 1780-х років (до 210-річчя штурму Хаджибейського замку). Іллічівськ : Елтон-2.
- СГУ (1979). Словник гідронімів України / ред. кол. А. П. Непокупний, К. К. Цілуйко, О. С. Стрижак. Київ : Наукова думка.
- Середа, О. (2015). Османсько-українське степове порубіжжя в османсько-ту-рецьких джерелах XVIII ст. Одеса : Астропринт.
- СМЛ (1976). Славяно-молдавские летописи XV–XVI вв. / сост. Ф. А. Грекул. Москва : Наука.
- Сон, Н. А. (1993). Тира римского времени. Киев : Наукова думка.
- СС (2008). Слов'янський світ : ілюстрований словник-довідник міфоло-гічних уявлень, вірувань, уявлень, легенд та їхніх відлунь у фольклорі

- і пізніших звичаях українців, братів-слов'ян та інших народів / упоряд. О. А. Кононенко. Київ : Асоціація ділового співробітництва «Український міжнародний культурний центр».
- КСУМ (1977–1978). Словник староукраїнської мови XIV–XV ст. / ред. кол.: Д. Г. Гринчишин, Л. Л. Гумецька (голова), І. М. Керницький. Київ : Наукова думка. Т. 1–2.
- Стрижак, О. С. (1969). Тиверці (таємниче літописне плем'я). *Мовознавство*. №4. С. 47–56.
- Стрижак, О. С. (1988). Етнонімія Геродотової Скіфії. Київ : Наукова думка.
- Ткачук, А. В. (2014). Металлургия хорватов, уличей и тиверцев Поднестровья в VIII–IX вв. *Studia Historica Europae Orientalis = Исследования по истории Восточной Европы* : научн. сб. / отв. ред. А. В. Мартынюк. Минск : РИВШ. Вып. 7. С. 7–21.
- ТРС (1977). Турецко-русский словарь / А. Н. Баскаков, Н. П. Голубева, А. А. Кямилава и др. Москва : Русский язык.
- Хабургаев, Г. А. (1979). Этнонимия «Повести временных лет» в связи с задачами реконструкции восточнославянского глоттогенеза. Москва : Изд-во Моск. ун-та.
- Фасмер, М. (1964–1973). Этимологический словарь русского языка / перевод с нем. и дополн. О. Н. Трубачева. Москва : Прогресс. Т. I–IV.
- Шапошников, А. К. (2012). Северо-Причерноморский ареал позднего праславянского языкового состояния (I–V). *Северное Причерноморье: к истокам славянской культуры* : матер. VII чтений пам. акад. О. Н. Трубачева (Феодосия, 10–15 сентября 2012 г.). Киев ; Москва ; Феодосия. С. 81–85.
- ЭССЯ (1974–2018). Этимологический словарь славянских языков: Праславянский лексический фонд / под ред. О. Н. Трубачева, А. Ф. Журавлева, Ж. Ж. Варбот. Москва : Наука. Вып. 1–41.
- SP (1974–2001). Słownik prasłowiański / pod red. F. Sławskiego. Wrocław etc. : PAN. Т. 1–8.
- TG (1769). Tabula Geographica continens Despotatus Wallachiae atque Moldaviae, Provinciam Bessarabiae sub clientela Turcica, itemque Provinciam Polonicam Podoliae, tanquam Regiones, in quibus bellum praesens geritur, ex Hasianis aliisque novissimis Subsidiis secundum Statum politicum recentissimum delineata, in lucem edita / ab Homannianis Heredibus.

REFERENCES

- АТР (1947). Ukrainiska RSR. Administratyvno-terytorialnyi podil na 1 veresnia 1946 roku. Vydannia pershe [Ukrainian SSR. Administrative-territorial division on September 1, 1946. The first edition]. Kyiv : Ukrpolityvdav. [in Ukrainian].

- Boguslavskij, G. S. (2013). Belgorod — Akdzha Kerman — Asprokastro (oчерk istorii i arheologii srednevekovogo goroda). *Drevnie kul'tury Severo-Zapadnogo Prichernomor'ja (k 95-letiju Nacional'noj akademii nauk Ukrainy)* / otv. red. I. V. Brujako, T. A. Samojlova [Belgorod — Akja Kerma — Asprokastro (essay on the history and archeology of a medieval city). *Ancient cultures of the North-Western Black Sea region (to the 95th anniversary of the National Academy of Sciences of Ukraine)* / resp. ed. I. V. Bruyako, T. A. Samoilova]. Odessa : SMIL. S. 757–791. [in Russian].
- Bushakov, V. (2003). Leksychnyi sklad istorychnoi toponimii Krymu [Lexical composition of historical toponymy of Crimea]. Kyiv : In-t skhodoznavstva im. A. Iu. Krymskoho. [in Ukrainian].
- Vermenych, Ya., Dmytruk, V. I., Arkhypova, S. I. (2010). Miska istoriia Ukrainy: problemy pochatkovoho datuvannia. Naukovo-dovidkove vydannia [Urban history of Ukraine: problems of initial dating. Scientific reference publication]. Kyiv : In-t istorii Ukrainy NAN Ukrainy. [in Ukrainian].
- Vojtov, A. N. (2012). Bogopol' — Ol'viopol' — Golta. Vek XVII–XVIII. Letopis' hronologicheskaja. Istoriko-kraevedcheskij oчерk [Bogopol — Olviopol — Golta. Century XVII–XVIII. The chronicle is chronological. Historical and local history essay]. Pervomajsk; Nikolaev : Samojlov. [in Russian].
- EIU (2003–2019). Entsyklopediia istorii Ukrainy / holova redkol. V. A. Smolii [Encyclopedia of the History of Ukraine / Chief Editor. V. A. Smolii]. Kyiv : Naukova dumka. T. 1–10. [in Ukrainian].
- ESLHNPR (1985). Etymolohichni slovnyk litopysnykh heohrafichnykh nazv Pivdennoi Rusi / Vidp. red. O. S. Stryzhak [Etymological dictionary of historical geographical names of Southern Rus' / Resp. ed. O. S. Stryzhak]. Kyiv : Naukova dumka. [in Ukrainian].
- ESUM (1982–2012). Etymolohichni slovnyk ukrainskoi movy : u 7 t. / za red. O. S. Melnychuka [Etymological dictionary of the Ukrainian language : In the 7th volume / Ed. O. S. Melnychuk]. Kyiv : Naukova dumka. T. 1–6. [In Ukrainian].
- EU (1993–2003). Entsyklopediia ukrainoznavstva. Perevydannia v Ukraini / hol. red. V. Kubiiovych [Encyclopedia of Ukrainian Studies. Reprint in Ukraine / chief ed. V. Kubiiovych]. Lviv : Naukove t-vo im. Tarasa Shevchenka u Lvovi. T. i 1–11. [in Ukrainian].
- Zherela (1895–1924). Zherela do istorii Ukrainy-Rusy [Sources for the history of Ukraine-Rus']. Lviv : U drukarni naukovoho tovarystva imeni Shevchenka. T. I–XI. [in Ukrainian].
- IRS (1963). Ital'jansko-russkij slovar' / N. A. Skvorcova, B. N. Majzel' [Italian-Russian dictionary / N. A. Skvortsova, B. N. Maisel]. Moskva : Gos. izd-vo inostr. i nac. slovaraj. [in Russian].
- IMSOD. (1969). Istoriiia mist i sil Ukrainskoi RSR : u 26 t. Odeska oblast [History of places and villages of the Ukrainian RSR : 26 t. Odessa region]. Kyiv : Hol. red. URE AN URSSR. [in Ukrainian].

- Kochergina, V. A. (1987). *Sanskritsko-russkij slovar'*. Izd. 2-e, ispr. i dopoln. [Sanskrit-Russian dictionary. Ed. 2nd, rev. and additional]. Moskva : Russkij jazyk. [in Russian].
- Kravchenko, A. A. (1986). *Srednevekovyj Belgorod na Dnestre (konec XIII – XIV v.)* [Medieval Belgorod on the Dniester (late XIII – XIV centuries)]. Kiev : Naukova dumka. [in Russian].
- Kushnir, V. G. (1992). Iz toponimiki Odesskoj oblasti. *Istoricheskoe kraevedenie Odesshhiny* : sb. materialov / otv. red. A. D. Bachinskij [From the toponymy of the Odessa region. *Historical local history of Odessa region* : collection materials / resp. ed. A. D. Bachinsky]. Odessa : Germes. Vyp. I. S. 98–102. [in Russian].
- LRS (1949). *Latinsko-russkii slovar* / I. H. Dvoreckii, D. N. Korolkov [Latin-Russian dictionary]. Moskva : Gos. izd-vo inostr. i nacion. slovari. [in Russian].
- Mykhailovskiy, V. (2021). *Istoriia, mova, heohrafiia: toponimy serednovichnoho Podillia* [History, Language, Geography: toponyms of medieval Podillia]. Kyiv : Tempora. [in Ukrainian].
- NRS (1980). *Novogrechsko-russkij slovar'* / Horikov I. P., Malev M. G. [Modern Greek-Russian dictionary / Khorikov I. P., Malev M. G.]. Moskva : Russkij jazyk. [in Russian].
- Palamarchuk, S. V. (2008). *Zabytaja zemlja: istoricheskaja oblast' Bessarabija* [Forgotten land: historical region of Bessarabia]. Odessa : Astroprint. [in Russian].
- Redina, E. F. (2013). *Poselenija Odesskogo zaliva. Drevnie kul'tury Severo-Zapadnogo Prichernomor'ja (K 95-letiju Nacional'noj akademii nauk Ukrainy)* / otv. red. I. V. Brujako, T. A. Samojlova [Settlements of the Odessa Bay. *Ancient cultures of the North-Western Black Sea region (to the 95th anniversary of the National Academy of Sciences of Ukraine)* / resp. ed. I. V. Bruyako, T. A. Samoilova]. Odessa : SMIL. S. 571–583. [in Russian].
- Rossija (2011). *Rossija. Polnoe geograficheskoe opisanie nashogo Otechestva*. T. 14 : Novorossija i Krym. Priroda. Naselenie. Zamechatel'nye naselennye mesta i mestnosti / pod red. V. P. Semenova-Tjan'-Shanskogo. Reprintnoe izd. [Russia. Complete geographical description of our Fatherland. T. 14 : Novorossiya and Crimea. Nature. Population. Wonderful populated places and localities / ed. V. P. Semenov-Tian-Shansky. Reprint edition]. Har'kov : Saga. [in Russian].
- RUS (1963). *Rumunsko-ukrainskyi slovnyk* / red. Gh. Cocotailo [Romanian-Ukrainian dictionary / Ed. Gh. Cocotailo]. Bukhares : Uchytelsko-pedahohichne vyd-vo. [in Ukrainian].
- Rusanivskiy, V. M. (2004). *Staroukraainska literaturna mova. Ukrainska mova : entsyklopediia*. Vyd. 2-he, vypr. i dopovn. [Old Ukrainian literary language. *Ukrainian language* : Encyclopedia. Edit. 2nd, ex. and additional]. Kyiv : Vyd-vo «Ukrainska entsyklopediia» im. M. P. Bazhana. [in Ukrainian].
- Samojlova, T. L. (2013). *Tira. Drevnie kul'tury Severo-Zapadnogo Prichernomor'ja (K 95-letiju Nacional'noj akademii nauk Ukrainy)* / otv. red. I. V. Brujako,

- T. A. Samojlova [Tira. *Ancient cultures of the North-Western Black Sea region (to the 95th anniversary of the National Academy of Sciences of Ukraine)* / resp. ed. I. V. Bruyako, T. A. Samoiloiva]. Odessa : SMIL. S. 450–492. [in Russian].
- Sapozhnykov, I. V. (1999). Khadzhybei ta Pivnichne Prychornomoria 1780-kh rokov (do 210-richchia shturnu Khadzhybeiskoho zamku) [Khadzhibey and the Northern Black Sea Coast of the 1780s (to the 210th anniversary of the storming of Khadzhibey Castle)]. Illichivsk : Elton-2. [in Ukrainian].
- SHU (1979). Slovyk hidronimiv Ukrainy / red. kol. A. P. Nepokupnyi, K. K. Tsi-luiko, O. S. Stryzhak [Dictionary of hydronyms of Ukraine / editor. board A. P. Nekupny, K. K. Tsiluyko, O. S. Stryzhak]. Kyiv : Naukova dumka. [in Ukrainian].
- Sereda, O. (2015). Osmansko-ukrainske stepove porubizhzhia v osmansko-turetskykh dzherelakh XVIII st. [The Ottoman-Ukrainian steppe frontier in Ottoman-Turkish sources of the 18th century]. Odesa : Astroprynt. [in Ukrainian].
- SML (1976). Slavjano-moldavskie letopisi XV–XVI vv. / sost. F. A. Grekul [Slavic-Moldavian chronicles of the 15th–16th centuries / comp. F. A. Grekul]. Moskva : Nauka. [in Russian].
- Son, N. A. (1993). Tira rimskogo vremeni [*Thira of Roman times*]. Kiev : Naukova dumka. [in Russian].
- SS (2008). Slovianskyi svit: iliustrovanyi slovyk-dovidnyk mifolohichnykh uiavlen, viruvan, uiavlen, lehend ta yikhnykh vidlun u folklori i piznishykh zvychaiakh ukrainsiv, brativ-slovian ta inshykh narodiv / uporiad. O. A. Kononenko [The Slavic world: an illustrated dictionary-handbook of mythological ideas, beliefs, ideas, legends and their echoes in the folklore and later customs of Ukrainians, fellow Slavs and other peoples / edited. O. A. Kononenko]. Kyiv : Asotsiatsiia dilovoho spivrobotnytstva «Ukrainskyi mizhnarodnyi kulturnyi tsentr». [in Ukrainian].
- SSUM (1977–1978). Slovyk staroukrainskoi movy XIV–XV st. / red. kol.: D. H. Hrynychshyn, L. L. Humetska (holova), I. M. Kernytskyi [Dictionary of the Old Ukrainian language of the XIV–XV centuries / Edit. board: D. G. Hrynychshyn, L. L. Humetska (head), I. M. Kernytskyi]. Kyiv : Naukova dumka. T. 1–2. [in Ukrainian].
- Stryzhak, O. S. (1969). Tyvertsi (taiemnyche litopysne plemia). *Movoznavstvo*. № 4. [Tiberians (mysterious annalistic tribe). *Linguistics*. № 4]. S. 47–56. [in Ukrainian].
- Stryzhak, O. S. (1988). Etnonimiia Herodotovoï Skifii [Ethnonymy of Herodotus Scythia]. Kyiv : Naukova dumka. [in Ukrainian].
- Tkachuk, A. V. (2014). Metallurgija horvatov, ulichej i tivercev Podnestrov'ja v VIII–IX vv. *Studia Historica Europae Orientalis = Issledovanija po istorii Vostochnoj Evropy: nauchn. sb.* / otv. red. A. V. Martynjuk [Metallurgy of the Croats, Ulichs and Tiverts of the Dniester region in the 8th–9th centuries. *Studia Historica Eu-*

- ropae Orientalis* = *Studies in the history of Eastern Europe: scientific collection* / Resp. ed. A. V. Martynyuk]. Minsk : RIVSh. Vyp. 7. S. 7–21. [in Russian].
- TRS (1977). Turecko-russkij slovar' / A. N. Baskakov, N. P. Golubeva, A. A. Kjamiileva i dr. [Turkish-Russian dictionary / A. N. Baskakov, N. P. Golubeva, A. A. Kamileva at al.]. Moskva : Russkij jazyk. [in Russian].
- Haburgaev, G. A. (1979). *Etonimija «Povesti vremennyh let» v svjazi s zadachami rekonstrukcii vostochnoslavjanskogo glottogeneza* [Ethnonyms of the «Tale of Bygone Years» in connection with the tasks of reconstructing East Slavic glottogenesis]. Moskva : Izd-vo Moskovskogo un-ta. [in Russian].
- Fasmer, M. (1964–1973). *Etimologičeskij slovar' russkogo jazyka / perevod s nem. i dopoln.* O. N. Trubacheva [Etymological dictionary of the Russian language / translation from it. and additional O. N. Trubachev]. Moskva : Progress. T. I–IV. [in Russian].
- Shaposhnikov, A. K. (2012). Severo-Prichernomorskij areal pozdnego praslavjanskogo jazykovogo sostojanija (I–V). *Severnoe Prichernomor'e: k istokam slavjanskoj kul'tury* : m-ly VII čtenij pam. akad. O. N. Trubacheva (Feodosija, 10–15 sentjabrja 2012 g.) [North Black Sea area of the late Proto-Slavic language state (I–V). *Northern Black Sea region: to the origins of Slavic culture* : proceedings of the VII readings of the monument. acad. O. N. Trubachev (Feodosia, September 10–15, 2012)]. Kiev ; Moskva ; Feodosija. S. 81–85. [in Russian].
- ESSYA (1974–2018). *Etimologičeskii slovar slavyanskih yazikov: Praslavyanskii leksičeskii fond / pod red. O. N. Trubacheva, A. F. Zhuravleva, Zh. Zh. Varbot* [Etymological Dictionary of Slavic Languages: Proto-Slavic Lexical Fund / Ed. O. N. Trubachev, A. F. Zhuravlev, Zh. Zh. Varbot]. Moskva : Nauka. Iss. 1–41. [in Russian].
- SP (1974–2001). *Słownik prasłowiański / pod red. F. Sławskiego.* Wrocław etc. : PAN. T. 1–8.
- TG (1769). *Tabula Geographica continens Despotatus Wallachiae atque Moldaviae, Provinciam Bessarabiae sub clientela Turcica, itemque Provinciam Polonicam Podoliae, tanquam Regiones, in quibus bellum praesens geritur, ex Hasianis aliisque novissimis Subsidiis secundum Statum politicum recentissimum delineata, in lucem edita / ab Homannianis Heredibus.*

АНОТАЦІЯ

Вступ. У статті запропоновано історико-лінгвістичний аналіз усіх відомих історичних варіантів сучасного ойконіма Білгород-Дністровський Одеської області: Тіра, Бгльгородъ, Аспрон, Акджа Кермен, Аспрокастро, Четатя Албе, Монкастро, Маврокастро, Албі Кастрі, Аккерман. Простежено зв'язок кожної назви з відповідним періодом етнічної історії цього регіону — давньогрецьким, східнослов'янським (давньоукраїнським), тюркським

(татарським), новогрецьким, молдавським (східнороманським), венеційсько-генуезьким, турецьким, російським.

Мета дослідження. Здійснити структурно-семантичний та етимологічний аналіз твірних основ історичних варіантів сучасного ойконіма Білгород-Дністровський Одеської області: *Тіра*, *Бгльгородъ*, *Аспрон*, *Акджа Кермен*, *Аспрокастро*, *Четатя Албе*, *Монкастро*, *Маокастро*, *Маврокастро*, *Албі Кастрі*, *Аккерман*. Простежити зв'язок внутрішньої форми вказаних назв із відповідними етапами етнічної історії досліджуваного регіону.

Об'єкт дослідження. Історичні варіанти сучасного ойконіма Білгород-Дністровський: *Тіра* (*Tyra*), *Бгльгородъ*, *Аспрон* (*'Аспрон*), *Акджа Кермен*, *Аспрокастро*, *Четатя Албе*, *Монкастро* (*Monchastro*), *Маокастро* (*Maocastro*), *Маврокастро* (*Maurocastri*), *Албі Кастрі* (*Albi Castri*), *Аккерман* (*Акъ-Кермень*, *Акиерман*).

Методи дослідження. Для аналізу зазначених історичних варіантів ойконіма Білгород-Дністровський застосовано описовий метод (описано словотвірну структуру наведених варіантів); порівняльно-історичний метод, за допомогою якого схарактеризовано твірні основи вказаних назв у межах споріднених індоєвропейських мов; зіставний метод (здійснено системне порівняння генетично індоєвропейських назв (грецьких, латинських, східнороманських, слов'янських) із їхніми генетично тюркськими (татарськими і турецькими) відповідниками); прийом етимологічного аналізу (визначено етимони відповідних ойконімних варіантів).

Результати дослідження. Встановлено зв'язок найдавнішої назви Білгорода-Дністровського — *Тіра* з відповідною архаїчною назвою *Дністра*, висловлено припущення про її еволюцію з доіран. (індоарійськ.) форми *tīvrā*; обґрунтовано (із залученням широкого ареалу споріднених назв) праслов'янську архаїку давньоукраїнської назви *Білгород'* *Бгльгородъ*; доведено, що більшість інших варіантів сформувалася як відповідні семантичні кальки (татарська, новогрецька, молдавська (східнороманська), турецька) давньої слов'янської назви *Бгльгородъ*.

Висновки. На основі історико-лінгвістичного аналізу історичних варіантних назв сучасного ойконіма Білгород-Дністровський — *Тіра*, *Бгльгородъ*, *Аспрон*, *Акджа Кермен*, *Аспрокастро*, *Четатя Албе*, *Монкастро*, *Маокастро*, *Маврокастро*, *Албі Кастрі*, *Аккерман* — обґрунтовано зв'язок мовної історії проаналізованих варіантних назв із відповідною етнічною історією досліджуваного регіону.

Ключові слова: гідронім, етимологія, ойконім, ойконімні варіанти, семантична калька.

Стаття надійшла 28 листопада 2023 р.

Інформація про автора:**Святослав ВЕРБИЧ**

доктор філологічних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник відділу історії української мови та ономастики Інституту української мови НАН України, м. Київ, Україна; e-mail: sviatoverb@ukr.net; ORCID ID: 0000–003–4671–1898

Note on Contributor:**Sviatoslav VERBYCH**

Doctor of Philology, Senior Researcher, Department of the Ukrainian Language History and Onomastics of the Ukrainian Language Institute of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine; e-mail: sviatoverb@ukr.net; ORCID ID: 0000–0003–4671–1898